

MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE WE WSPÓŁCZESNYM PAŃSTWIE POLSKIM – SZANSA – WYZWANIE – ZAGROŻENIE?

Jarosław WALCZAK, walczakj@witu.mil.pl, ORCID: 0000-0001-9397-6237
Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia

DOI 10.5604/01.3001.0054.3002

*Każda osoba należąca do mniejszości narodowej
ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby
należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości,
a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem
praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków*

(Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, 1 lutego 1995 r., Art. 3, pkt 1.)

Streszczenie: Polska jest krajem, który ma bogate doświadczenia związane z wielokulturowością – aż do końca II Wojny Światowej, w ramach jednego organizmu państwowego współistniały w nim różne kultury narodowościowe i religijne, a żywe interakcje międzykulturowe pozwalały na docenienie własnego dziedzictwa, umożliwiając jego rozwój. Stan ten można prześledzić od średnio-wiecznych Kronik Galla Anonima, bulli papieskich, poprzez już niemal profesjonalne, XIX-wieczne spisy ludności Rzeczypospolitej, aż do tego pierwszego po odzyskaniu niepodległości w 1921, a potem kolejnych w latach: 1931, 1946, 1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 2002, 2011 i 2021. Wszystkie spisy do 1946 r. ukazywały naturalny dla Polski skład wieloetniczny, który zdemolowała wojna, zmieniając polskie granice, rujnując nieodwracalnie strukturę narodowościową i mentalność społeczeństwa - zagładzie uległy całe narody: Żydzi, Romowie i Sinti, akcje przesiedleńcze objęły miliony byłych, polskich obywateli, a władze rodzącej się PRL, zaczęły bezwzględnie utożsamiać obywatelstwo z narodowością, rozpoczynając budowę państwa narodowo homogenicznego. Ratunek mniejszościom przyniósł przełom 1989 roku umożliwiając swobodną działalność organizacji mniejszościowych i próbę rewitalizacji własnej kultury, przy znacznej pomocy państwa - III RP. Współcześnie liczba obywateli polskich, deklarujących inną od polskiej tożsamość etniczną, liczy (0,8% w 2002r., 5,2% w 2011r., 3,5% w 2021r.) ok. 3%. Niektóre z nich tworzą skupiska, część żyje w rozproszeniu, ale wszystkie mogą korzystać z przysługujących im w RP, jako mniejszościom narodowym i etnicznym praw. Miewają one, jak konstytucyjna zasada równego traktowania wszystkich obywateli, charakter kardynalny. Bywają też regulacje bardziej szczegółowe, np. Kodeks Karny, karzący za czyny skierowane przeciwko mniejszościom narodowym i etnicznym. Wszystkie, bez wyjątku, gwarantują: wolność myśli, sumienia, słowa, dostępu do dóbr kultury, oświaty oraz ich współtworzenia, a wszystko to dodatkowo utrwalone i zabezpieczone gęstą siecią prawnych powiązań międzynarodowych. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy zamieszkujące Polskę mniejszości, w obecnej rzeczywistości, jako takie, czy każda z osobna, mogą stanowić zagrożenie bezpieczeństwa, dla bytu państwa i narodu polskiego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, mniejszości narodowe i etniczne, prawa mniejszości narodowych i etnicznych.

1. Wstęp

Współczesna rzeczywistość powoduje, że wielu wydarzeń nie sposób przewidzieć. Lista czynników na nie wpływających stała się nieskończona – rewolty, zamachy terrorystyczne, najróżniejsze katastrofy techniczne, przyrodnicze, humanitarne, czystki etniczne, choroby cywilizacyjne, a nawet wojny.

Człowiek został zmuszony do życia w świecie kształtowanym przez skomplikowane, rozchwiane rynki finansowe, przesycone *fake news'ami* środki masowego przekazu, wielowymiarową telekomunikację XXI w., biurokratyczne maszyny państw i organizacji ponadnarodowych. Świat ten dla przeciętnego obywatela jest nieludzki, „niekontrolowalny”, czyniącym go bezsilnym. A przecież każdy z nas tak bardzo chce być samodzielny i bezpieczny. „Bezpiecznie” w rozumieniu bycia wolnym, w zasadzie zabezpieczonym przed potencjalnym lub realnym zagrożeniem, a w dodatku pewnym niezakłóconego bytu i rozwoju. Zdolnym do osiągnięcia takiego stanu za pomocą twórczego działania z wykorzystaniem wszystkich dostępnych środków i narzędzi¹.

Co z mniejszościami w świecie organizacji międzynarodowych i narodowych państw²? Mniejszościami rozumianymi jako społeczności lub inne grupy ludności zamieszkujące dany kraj, a różniące się od stanowiących większość mieszkańców swoistymi znamionami, które niejako wymuszają uznanie ich przez resztę społeczności za odmienne³. Cechami tymi mogą być język, religia, rasa, świadomość narodowa, kultura, itp.⁴.

Polska jest krajem, który ma bogate doświadczenia związane z wielokulturowością. Należy do państw, w których „od zawsze” współistniały w ramach jednego organizmu państwowego różne kultury narodowościowe i religijne. W końcu Polska, jako organizm polityczny powstały z unii dwóch niepodległych państw, od wieków był państwem z definicji wielonarodowościowym, w którym współistnieli członkowie wielu narodów, języków i wyznań⁵. Czasem jednak, zwykle okresowo, na potrzeby doraźnych korzyści politycznych, ktoś buduje w świadomości społecznej i próbuje w rozwiązaniach prawnych, tę wymaganą obcość „naszych” mniejszości oceniać jako zagrożenie, a nie jako szansę i możliwość wzbogacenia się w sferze społecznej. Czasem posuwa się do otwartego nieakceptowania, a nawet nierespektowania prawa do inności.

¹ W. Kitzler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 23.

² Stosunek demokratycznego państwa i społeczeństwa do zagadnień związanych z traktowaniem i pojmowaniem mniejszości (nie tylko narodowych) jest wyrazem zmian zachodzących w świadomości społecznej i politycznej jego obywateli. Można założyć, że problem stosunku do mniejszości jest obecnie jednym z kardynalnych wyznaczników demokratyzacji społeczeństw. Trzeba ją przy tym postrzegać przez pryzmat zdolności danego społeczeństwa do zagwarantowania istniejącym i funkcjonującym w jego ramach wszelkim mniejszościom, możliwości realizacji przyznanych im uprawnień i swobód, manifestowania swojej odrębności, oryginalności, a także wyboru metod potwierdzenia tożsamości. I to na przekór przeświadczeniu, że kwestie wzajemnych stosunków różniących się między sobą grup (ale i jednostek) zawsze stanowiły i nadal stanowią obszar zwykle nader wrażliwy - przypis autora.

³ *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1996, T. IV, s. 253.

⁴ obecnie znaczenie pojęcia mniejszości rozszerzyło się także na inne grupy i kategorie osób - coraz częściej mowa jest o mniejszościach seksualnych, kobietach i o niepełnosprawnych jako mniejszości społecznej, M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1993, T. II, s. 195.

⁵ Interesującym wyrazem tej otwartości, jest *Akt Konfederacji Warszawskiej (Confoederatio Generalia Varsoviae)* z 1573r., proklamujący pokój religijny i tolerancję religijną w ówczesnej Rzeczypospolitej.

Stąd też celem artykułu jest przedstawienie mniejszości narodowych i etnicznych jako obywateli, wyróżniających się co prawda odrębnością językową, kulturową, religijną, a nawet rasową, ale posiadających formalnie zagwarantowaną pełnię praw.

Czy tak rozumiane mniejszości narodowe i etniczne mają wpływ na bezpieczeństwo państwa i narodu⁶? Czy mogą być szansą albo wyzwaniem we współczesnej Polsce? Czy zagrażają narodowi polskiemu?

2. Mniejszości narodowe w Polsce?

Pierwsze informacje dotyczące liczebności ludności ziem polskich pojawiły się w Średniowieczu, m.in.: w Kronice Galla Anonima (ok. 1113—1116) i bullach papieskich, a od XV w. również w dokumentach zwanych księgami uposażeń biskupstw. Od XVI w. podobnym źródłem stały się państwowe rejestry podatkowe i lustracje królewskich ziem sporządzane dla celów fiskalnych i wojskowych. W sposób niemal współczesny dokonano oszacowań liczby ludności w ramach: Spisu ludności Rzeczypospolitej w 1789 r., Spisu ludności w Księstwie Warszawskim w 1808 i 1810 r., Spisu ludności i domów w Królestwie Polskim w 1827 r., Spisu ludności w Królestwie Polskim w 1897 r. oraz Spisu ludności Galicji w 1910 r. Po odzyskaniu niepodległości, Główny Urząd Statystyczny powołany Reskryptem Rady Regencyjnej dnia 13 lipca 1918 r., po roku działalności uzyskał ustawową regulację, co stało się podstawą rozpoczęcia przygotowań do pierwszego powszechnego spisu ludności na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejne spisy miały miejsce w latach: 1921, 1931, 1946, 1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 2002, 2011 i 2021.

Informację o strukturze narodowościowej, można znaleźć dopiero w II RP. Są to wyniki spisów przeprowadzanych w latach 1921 i 1931. Główny Urząd Statystyczny w Roczniku Statystycznym RP 1924 zamieścił zestawienie ogólne stosunków narodowościowych i wyznaniowych dla całego obszaru Polski. Ludność polska liczyła 18 820,2 tys. (69,2%), rusińska — 3 899,2 tys. (14,3%), żydowska — 2 111,3 tys. (7,8%), białoruska — 1 060,0 tys. (3,9%), niemiecka — 1 058,8 tys. (3,9%), inne narodowości — 235,3 tys. (0,9%) .

Spis przeprowadzony w dekadę później wykazał, że Rzeczypospolitą Polską zamieszkuje 31.915.779 obywateli, a według kryterium językowego 10 milionów (31,1%) spośród nich można zaliczyć do mniejszości narodowych. Stanowiąc je miało 4442 tys. (13,9%) Ukraińców, 2733 tys. (8,6%) Żydów, 990 tys. (3,1%) Białorusinów, 741 tys. (2,3%) Niemców, 139 tys. (0,4%) Rosjan, 83 tys. Litwinów, 38 tys. Czechów i 707 tys. tzw. „tutejszych” zamieszkujących Podlasie.

Ten naturalny dla Polski stan/skład etniczny zburzyła II wojna światowa zmieniając polskie granice, rujnując nieodwracalnie strukturę narodowościową i mentalność społeczeństwa - zagładzie uległy całe narody: Żydzi, Romowie i Sinti, a u kresu wojny rozpoczęto budowę państwa narodowego. Przyniosło to ze sobą przymusowe migracje oraz przesiedlenia – utraciliśmy obywateli pochodzenia niemieckiego i dużą część ukraińskiego, białoruskiego, a w dodatku, po 1968 roku większość z ocalałych z Holokaustu polskich Żydów. Lukę tę wypełniła ludność narodowości polskiej przybyła z utraconych na rzecz Związku Socjalistycz-

⁶ „My Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej...”, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483), Preambuła.

nych Republik Radzieckich dawnych „Kresów Wschodnich”. Nowe władze zaczęły bezwzględnie utożsamiać obywatelstwo z narodowością, dążąc do stworzenia społeczeństwa homogenicznego. Oceniając skuteczność działań ówczesnych władz, wzięwszy pod uwagę ogólny poziom wiedzy współczesnych obywateli RP na temat mniejszości narodowych, można zaryzykować tezę o absolutnym sukcesie na tym polu.

Metodą postępowania komunistycznych władz polskich po 1945 roku w stosunku do resztek mniejszości narodowych, stała się likwidacja poprzez pomniejszanie, jak również niszczenie samej świadomości cennej inności. Proces przeprowadzono w kilku etapach - zaczynając od represji, poprzez nacisk na eksponowanie spraw klasowych z pominięciem narodowościowych, aż do pełnej likwidacji samodzielności społeczności etnicznych i ich organizacji. Dwa priorytety potraktowano jako fundamentalne: fasadowy internacjonalizm i państwo homogeniczne narodowo. W latach siedemdziesiątych oceniano liczebność mniejszości narodowych na 200 tys. Ukraińców, 180 tys. Białorusinów, 25 tys. Czechów i Słowaków, 15 tys. Żydów, 15 tys. „Cyganów”, 10 tys. Greków i Macedończyków, 9 tys. Litwinów, 8 tys. Rosjan i 3 tys. Niemców (!).

Rewolucyjne zmiany przyniósł przełom 1989 roku - umożliwił swobodną działalność organizacji mniejszościowych i próbę rewitalizacji własnej kultury, a Główny Urząd Statystyczny włączył nową kategorię – „narodowość” do przygotowywanego spisu powszechnego. Przeprowadzony w dniach 21.05.-08.06.2002 r. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań dowiódł, iż ludność RP to 38.230.080 obywateli, a w tym 0,8% (czyli 305938 osób) identyfikujących się z inną niż polska narodowością. 157094 osób zadeklarowało się jako Niemcy, 47640 jako Białorusini, 27172 uznało się za Ukraińców, 5639 Litwinów, 3244 Rosjan, 1710 Słowaków, 1055 Żydów, 386 Czechów i 262 Ormian. Mniejszości etniczne stanowiło 12731 Romów, 5850 Łemków, 447 Tatarów, 43 Karaimów, a posługiwać się językiem kaszubskim miało 52665 osób .

Następny Spis powszechny ludności i mieszkań odbył się w 2011 roku na podstawie odpowiednich krajowych aktów prawnych i zobowiązań międzynarodowych. Po raz pierwszy przeprowadzono go poprzez pozyskiwanie danych ze źródeł administracyjnych oraz pozyskiwanie danych wprost od obywateli w ramach badania reprezentacyjnego oraz tzw. badania pełnego. W formularzach spisowych umieszczono, już tradycyjnie, dwa pytania o kwalifikację narodowo-etniczną, o język używany w codziennych interakcjach „domowych” i o język traktowany jako ojczysty. Umożliwiono także wyrażanie bardziej skomplikowanych tożsamości narodowych, jak i etnicznych . Podsumowując wyniki uznano, że znakomitą większość mieszkańców Polski stanowi ludność o homogenicznej, polskiej narodowości w liczbie 36522 tys., stanowiąc 94,8%. Rzeczpospolitą w 2011 r. zamieszkiwało 38512 tys. Polaków. 871 tys. osób (2,26%) utożsamiło się z zarówno polską, jak i inną tożsamością narodową. Jednoznacznie deklarujący niepolską przynależność etniczną stworzyli grupę o liczebności 597 tys. (1,55%) osób (w tym 46 tys. identyfikowało się z aż dwiema (!) niepolskimi narodowościami) . Najliczniejszymi, niepolskimi identyfikacjami okazały się deklaracja śląska i kaszubska. W 2011 roku zmniejszyła się, w stosunku do poprzedniego spisu liczba osób narodowości niemieckiej osiągając 148 tys. (w tym 45 tys. zadeklarowało narodowość niemiecką jako jedyną, a 64 tys. dwie – polską i niemiecką). Drugą, co do liczebności była w liczbie 51 tys. społeczność ukraińska, trzecią białoruska - 47 tys. Kolejnymi grupami osób, które zadeklarowały swoją inną od polskiej lub łącznie z polską - przynależność etniczną, byli: Romo-

wie (17 tys.), Rosjanie (13 tys.), Amerykanie (12 tys.) oraz Łemkowie (11 tys.) i Anglicy (10 tys.).

Ostatni spis ludności, nazwany „Narodowym Spisem Powszechnym Ludności i Mieszkań” odbył się w 2021 r. Problematyka mniejszości narodowych, została opublikowana jako ostatnia, w kwietniu 2023r. i to zaledwie w formule „wstępnych wyników”, ostateczne dopiero 28.09.2023r. (!). Ustalono, że ludność o polskich identyfikacjach narodowościowych obejmuje 37149,5 tys. osób stanowiąc 97,7% ogółu mieszkańców, natomiast pozostali, to 1339,6 tys. osób, czyli ledwie 3,5% . Do najliczniejszych (dane zaokrąglone) mniejszości należą obecnie identyfikujący się jako Ślązacy – 596,2 tys., Kaszubi – 179,7 tys., Niemcy – 144,2 tys., Ukraińcy – 82,4 tys., Białorusini – 56,6 tys., Anglicy – 54,4 tys. oraz Amerykanie 27,7 tys., Włosi (20 tys.), Żydzi (17,2 tys.), Rosjanie (16 tys.), Francuzi (14,7 tys.), Łemkowie (13,6 tys.), Romowie (13,3 tys.), Irlandczycy (11,6 tys.), Litwini (10 tys.). W mniejszej liczbie, polscy obywatele zadeklarowali się jako Holendrzy, Norwegowie, Hiszpanie, Czesi (7,8 tys.), Szwedzi, Ormianie (6,8 tys.), Belgowie, Kanadyjczycy, Słowacy (5,9 tys.), Grecy, Tatarzy (5,3 tys.), Wietnamczycy, Szkoci, Australijczycy, Karaimi (3,5 tys.), Austriacy, Duńczycy, Szwajcarzy, Turcy, Bułgarzy, Japończycy i Węgrzy (2,1 tys.).

3. Formalnoprawne uwarunkowania mniejszości narodowych w Polsce

We współczesnym świecie, w efekcie przemieszczania się w ramach uchodźstwa, migracji, otwarcia granic, podróży motywowanych edukacyjnie lub poznawczo, nie brakuje sposobności zetknięcia się z szeroko rozumianą innością. Muszą więc pojawić się problemy, z jednej strony marginalizacji i wykluczania z życia politycznego oraz wynaradawiania mniejszości , z drugiej zaś strony, podkreślanie autonomii i wzmocnianie, niejako kompensacja etniczności. Dla jednych etniczność jest negatywną pozostałością historii, źródłem konfliktów, zamachem na wartości uniwersalne, dla innych jest wartościowym pluralizmem, probrzem demokratyczności społeczeństwa, sprawiedliwości społecznej, służy wymianie dóbr kulturowych i ogólnemu rozwojowi.

Opierając się na przytoczonych wcześniej danych statystycznych, przyjmijmy, że w Polsce może mieszkać obecnie około miliona, a więc 3%, polskich obywateli uważających się za przynależących do niepolskiej narodowości. Część z nich tworzy skupiska, część żyje w rozproszeniu, ale wszyscy mogą korzystać z przysługujących im, jako mniejszościom narodowym i etnicznym praw. Część z nich ma charakter kardynalny, bo tak należy traktować zasadę równego traktowania wszystkich obywateli, będącą w zasadzie ogólną klauzulą antydyskryminacyjną, a zapisaną w Konstytucji odnoszącą się także do społeczności mniejszości narodowo-etnicznych. Konstytucja zawiera także szczegółowe postanowienia chroniące mniejszości narodowe i etniczne wykluczając funkcjonowanie partii politycznych i pokrewnych struktur, w których programach lub działalności zakłada albo dopuszcza się nienawiść rasową i narodowościową. Mniejszości chroni także Kodeks Karny, karząc za czyny skierowane przeciwko mniejszościom narodowym i etnicznym. Wracając do Konstytucji, państwo polskie nadaje swoiste przywileje mniejszościom narodowym i etnicznym, w zasadzie nie definiując tych terminów i kryteriów wyróżniających pomiędzy tymi rodzajami mniejszości . Mniejszościom poświęcono jeden z artykułów gwarantując pełnię praw służących wolności zachowania tradycji oraz rozwoju własnej kultury, w tym ochrony i rozwoju języka narodowego, a także swoistych obyczajów. Podkreśla też ich prawo do powoływania własnych instytucji oświatowych, kulturalnych, oraz podejmowania zinstytucjonalizowanych

działań mających na celu ochronę tożsamości religijnej, a także prawo do partycypowania w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. W sposób nie budzący już żadnych wątpliwości, dyskryminacji mniejszości narodowych i etnicznych zabrania, Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Przytoczone zasady równościowe czynią też inne ustawy dotyczące poszczególnych sfer życia.

Oprócz wymienionych wcześniej polskich uregulowań i aktów prawnych, praw mniejszości narodowych i etnicznych strzegą zobowiązania międzynarodowe. Ograniczę się jedynie do wymienienia najważniejszych z nich. Są wśród nich wielostronne, jak: Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych, Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Karta praw podstawowych, dokumenty (konwencje) ONZ w różnym stopniu dotyczące ochrony mniejszości narodowych: Konwencja przeciwko Dyskryminacji w Edukacji UNESCO, Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Konwencja praw dziecka, Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 111 w sprawie dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu, Konwencja nr 169 o ochronie ludności autochtonicznej, jak i dwustronne traktaty o przyjaźni i współpracy wzajemnej ze wszystkimi państwami sąsiednimi. Wszystkie one zawierają klauzule dotyczące mniejszości narodowych uwzględniające prawa mniejszości, a także obowiązki, jakie bierze na siebie w związku z tym każda z układających się stron.

Wszystkie stanowią deklaracje określające polityczne zasady ochrony i prawa członków mniejszości, gwarantujący prawo do ochrony i rozwoju ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej. Zawierają gwarancje swobody posługiwania się przez mniejszości swoim językiem narodowym, tworzenia i utrzymania własnych kulturalnych, oświatowych czy religijnych instytucji, organizacji, stowarzyszeń, udziału w życiu publicznym. Czasem wprost nakazują ochronę mniejszości, zabraniają prób asymilacji, podkreślając ich niezbywalne prawo do korzystania z praw człowieka i fundamentalnych swobód w pełnej równości wobec prawa.

Wspólnym oraz obowiązującym ich wszystkich założeniem jest, że ochrona mniejszości narodowych oraz ich praw i wolności jest częścią międzynarodowej ochrony praw człowieka. Splata się ona z zapewnieniem stabilizacji, bezpieczeństwa i pokoju. Wszystkie doceniają różnorodność etniczną, językową, religijną i kulturalną, jako wzbudzającą szacunek, co oznacza głęboką wiarę w wartość, jaką zróżnicowanie stanowi dla państw i ich obywateli.

Koordynowaniem działań państwa, związanych z mniejszościami narodowymi z ramienia Parlamentu, zajmuje się w Polsce ze strony Rządu, Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a organem opiniotwórczo – doradczym Premiera jest Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

Czym w polskich warunkach są mniejszości narodowe i etniczne?

Ustawa definiuje mniejszość narodową, jako grupę obywateli polskich, spełniających łącznie warunki: jest mniej liczna od pozostałej społeczności naszego kraju; wyraźnie różni się od pozostałych językiem, kulturą bądź swoistą tradycją; prze ku zachowaniu języka, kultu-

ry albo tradycji; jest silnie świadoma przynależnej, historycznej jedności i zdeterminowana na jej eksponowanie i ochronę; jej atenci zamieszkawali terytorium współczesnej Polski, od co najmniej 100 lat; ma odnośnik do narodu tworzącego własne, niepodległe państwo.

W ten, ustawowy sposób Ustawa klasyfikuje mniejszości narodowe w Polsce jako: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską, a mniejszości etniczne jako: karaimską, łemkowską, romską i tatarską. Uznając te uregulowania za kryteria obiektywne, należy przyjąć, że najistotniejszym jest w tej delikatnej materii absolutnie indywidualne poczucie przynależności do danej mniejszości i utożsamianie się z jej historią, tradycjami, językiem, itd. Kryterium indywidualnej decyzji osoby jest tym ważniejsze, że nikogo nie można zmuszać do deklarowania przynależności lub braku przynależności do określonej mniejszości.

4. Mniejszości narodowe a bezpieczeństwo

Ostatnimi czasy w Polsce, pod wpływem rozlicznych czynników, zaczęto postrzegać mniejszości narodowe i etniczne przez pryzmat problematyki uchodźczej. Kryzys uchodźczy z 2015 r., ostatni na granicy z Białorusią, nieodpowiedzialne wypowiedzi różnych środowisk, nieporadne działania antykryzysowe, rzuciły cień także na „nasze” mniejszości zamieszkujące terytorium Polski od setek lat. Części środowisk opiniotwórczych zaczęły kojarzyć się z zagrożeniami rozlicznych kategorii. Wśród nich poczesne miejsce zaczęły zajmować te dotyczące bezpieczeństwa kulturowego. Jeszcze niedawno myśląc o tej kategorii bezpieczeństwa, stosowano podejście państwa centrycznego. Wprost określano zagrożenia, wartości chronione, przydając niektórym zjawiskom wymiar bezpieczeństwa kulturowego, oddziaływający na politykę państwa. Obecny trend, to rezygnacja się z tego podejścia, a podmiotem bezpieczeństwa kulturowego stają się raczej aktorzy pozapaństwowi: wspólnoty kulturowe, religijne, a więc narody, grupy etniczne, czy grupy wyznawców rozlicznych religii.

Nowocześnie pojmowane bezpieczeństwo kulturowe to stan, w którym obywatele mogą podtrzymywać wartości tworzące tożsamość, a jednocześnie w nieograniczany sposób korzystać z doświadczeń innych narodów. Podobnie dzieje się w wymiarze międzynarodowym. Tu bezpieczeństwo kulturowe to normy, warunki i mechanizmy zapewniające grupom etnicznym, ale i jednostkom ich trwanie, niezagrożony rozwój tożsamości w procesie zbalansowanej współpracy i wzajemnej tolerancji. Najistotniejszymi czynnikami wpływającymi na bezpieczeństwo kulturowe są: nieustannie rosnąca dynamika życia społecznego, co wiedzie do podwyższonego uświadomienia odmienności i wzmacniania tożsamości, poziom wykształcenia społeczeństwa, uwarunkowania historyczne oraz oczywiście system polityczno-społeczny obowiązujący w państwie. Wszystkie z tych czynników, w przypadku współczesnej Rzeczypospolitej, wypadają z formalnego punktu widzenia dobrze. W części artykułu poświęconej formalnoprawnym uwarunkowaniom mniejszości, wymieniono podstawowe ich gwarancje prawne w Polsce: wolności myśli, sumienia, słowa, dostępu do dóbr kultury, oświaty oraz ich współtworzenia, a wszystko to utrwalone i zabezpieczone gęstą siecią powiązań międzynarodowych.

Ewentualne zagrożenia kulturowe, w przypadku Polski i zamieszkujących ją społeczności są takie same dla nich wszystkich. To uniwersalizacja kultury, pewien kryzys tożsamości narodowej, problem asymilacji imigrantów, wędrowniaki idei, propaganda i gdzieś tam głęboko tłące się zarzewia konfliktów. Ogromną słabością (na szczęście malejącej) części

Polaków jest fakt „ślepego” postrzegania niektórych państw i mniejszości w kontekście czy-
sto historycznym.

Członkowie mniejszości narodowych i etnicznych to naprawdę wartościowi członko-
wie naszego narodu i to tym wartościowsi, że są żywym pomostem między bliskimi sobie
zwykle narodami. „Nasze mniejszości” mają jeszcze jedną niewątpliwą wartość – zwyczajnie
wnoszą w naszą, wspólną kulturę wiele frenetycznego, barwnego ożywienia, przygotowując
nas do nieuchronnego spotkania z kolejnymi narodami, religiami i tradycjami, co przynosi
pogłębiająca się integracja europejska oraz kulturowa strona globalizacji. Każda kultura musi
przygotować się na kontakt z innymi tradycjami – w końcu jedynie interakcje międzykultu-
rowe pozwalają na docenienie własnego dziedzictwa, umożliwiając jego rozwój.

5. Podsumowanie

Ostatnie ponad ćwierć wieku, pracy podejmowanej, czasem z ogromnym wysiłkiem,
oporami przez polskie rządy i społeczeństwo na rzecz zwalczania, rasizmu, ksenofobii, przy-
wracania lub nadawania praw osobom z niepełnosprawnościami, kobietom, osobom
LGBT+, praw związanych z różnego rodzaju innością, oryginalnością, świadomością naro-
dową mniejszości etnicznych, prowadzi wolniej lub szybciej, do nieuchronnej, swoistej trans-
formacji w sferze publicznej i świadomościowej. „Problem” mniejszości narodowych i et-
nicznych, traktowany jest przez nienależących do nich obywateli w sposób wybitnie margi-
nalny. Postrzegany jak swego rodzaju folklor. Ma to zalety – brak w zasadzie aktów jakiej-
kolwiek agresji wobec Karaimów, Łemków, Białorusinów, czy Słowaków, a szczerze wyzna-
nie, że ktoś deklaruje się jako Rom, czy polski Tatar, budzi zwykle życzliwe zainteresowanie.
Niejako w rewanżu, ci przedwieczni migranci i jednocześnie polscy obywatele odwzajemnia-
ją się pełną, wieloletnią lojalnością, traktując swój kraj pochodzenia, jako źródło tożsamo-
ści, a kraj osiedlenia - Polskę, jako źródło praw. Rezultatem tego staje się pozytywne w skut-
kach mieszanie tożsamości, kultury i polityki państw i narodów.

A więc szansa? Wyzwanie? Zagrożenie?

Zagrożenie? Absolutnie nie – „nasze” mniejszości, to polscy obywatele, których
przodkowie są związani z I, II i III Rzeczpospolitą od setek lat, od pokoleń płacący panują-
cym i współobywatelom podatki, krwawiący od wieków na polach bitew pod polskimi sztan-
darami, w niczym nieróżniący się od "prawdziwych Polaków". Jeśli któryś ze współobywateli
uważa, że wielokulturowe, otwarte , społeczeństwo skore do uruchomienia i realizowania
współdziałania na w pełni partnerskich zasadach, podejmowania kroków niwelujących napię-
cia i konflikty oraz co ważniejsze, do wyrównywania możliwości i szans grup mniejszości-
owych, to zbyt wiele, jeśli uważa taki pogląd za zbyt nowoczesny, oparty na zbyt kosmopoli-
tycznych zasadach, to nie może przecież upatrywać zagrożenia w 1-3% społeczeństwa! Ten
ułamek inności jest świętą pamiątką po Wielkiej Polsce, którą utraciliśmy. Tak, utraciliśmy,
bo homogeniczności etnicznej współczesnej Rzeczypospolitej nie wypracowaliśmy sobie jako
naród – zostaliśmy okaleczeni, pozbawieni polskiej multikulturowości skutkiem decyzji mo-
carstw rządzących światem u schyłku II wojny światowej.

Szansa? Wyzwanie? Tak! Bezapelacyjnie, człowiek, społeczeństwo, które tworzy i je-
go kultura, najbujniej egzystują w warunkach zróżnicowania. Dbajmy o te mikroskopijne
mniejszości, bez względu na ich narodowość, gwarantujmy im na każdym kroku wolność
zachowania i rozwoju języka, obyczajów i tradycji, rozwoju własnej kultury. Nie pozwólmy

poczuć zagrożenia rozwoju ich tożsamości oraz niezakłóconego trwania – pomagajmy Im na drodze aktywnej współpracy, kooperacji i tolerancji. Poza wszystkim, nie ma przecież wyjścia – Musimy nauczyć się żyć razem jak bracia, jeśli nie chcemy zginąć razem jak szaleńcy. Każda, a więc i nasza, polska kultura musi być przygotowana na kontakt z innymi tradycjami i to z przekonaniem, że interakcje międzykulturowe pozwolą na docenienie własnego dziedzictwa umożliwiając jego rozwój. Człowiek, obywatel, społeczeństwo, które tworzy i jego kultura, najefektywniej egzystują w warunkach zróżnicowania. Czyż nasze, śladowo nieliczne mniejszości narodowe, zakorzenione od stuleci w Polsce, nie są dla pozostałej części narodu najlepszym przewodnikiem, nauczycielem rzeczywistości, w której jako Europa oczekujemy kolejnych fal obcokrajowców, które wydają się nieodłączną częścią globalnego kapitalizmu i tylko kwestią czasu stanie się konieczność funkcjonowania w bardziej elastyczny i nomadyczny sposób, a przynajmniej jego aprobowanie?

Bibliografia

Dokumenty

- [1] Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 47/135.
- [2] Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, (2007/C 303/01).
- [3] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- [4] Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, (Dz.U. z 1993r., Nr 61, poz. 28).
- [5] Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 111 w sprawie dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu przyjęta w Genewie dnia 25 czerwca 1958 r., (Dz. U. z dnia 20 września 1961 r.).
- [6] Konwencja praw dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991r., Nr 120, poz. 527.).
- [7] Konwencja praw dziecka, (Dz.U. z 1991r., Nr 120, poz. 527).
- [8] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., (Dz.U. z 1993r., Nr 61, poz. 285.).
- [9] Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r., (Dz. U. z dnia 6 września 1969 r.).
- [10] Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r., (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 168).
- [11] Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy dnia 18.05.1992r., (Dz.U. z 1993r. Nr 125, poz. 573).
- [12] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a gabinetem Ministrów Ukrainy o wzajemnym uznawaniu akademickich dokumentów o wykształceniu i równoważności stopni z dn. 11.04.2005r., (M.P. z 2006r., Nr 79, poz. 783).
- [13] Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z 20.05.1997r., (Dz.U. z 2000r. Nr 3, poz.29).

- [14] Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, (Dz.U. 2005 Nr 17, poz. 141; Dz.U. 2005 Nr 62, poz. 550).
- [15] Ustawa z dnia 2 grudnia 1999 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2002 r., (Dz.U. z 2000 roku Nr 1 poz.1 z późn. zm.).
- [16] Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 roku (Dz. U. z 26 marca 2010 r., Nr 47, poz. 277).
- [17] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, (Dz.U. z dnia 2 sierpnia 1997r. ze zm.).
- [18] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego, (Nr 89, poz. 555 ze zm.).
- [19] Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (Dz.U. 1999 nr 90 poz. 999).
- [20] Ustawa z dnia 13 czerwca 2008 r. o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., (Dz.U. Nr 144 z 7 sierpnia 2008r.).
- [21] Ustawa z dnia 26 czerwca 1974r. Kodeks Pracy, (Dz.U. 1974 Nr 24 poz.141 ze zm., art.11).

Druki zwarte

- [1] Bobrow D.B., Haliżak E., Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1997.
- [2] Chałupczak H., Browarek T., *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995*, UMCS, Lublin 2000.
- [3] Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- [4] Nikitorowicz J., *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2009.
- [5] Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1993.

Opracowania inne

- [1] *Gudaszewski G.*, Przynależność narodowo-etniczna ludności – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011. Notatka informacyjna – wyniki badań GUS, *Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy*, Warszawa 21.01.2013r.
- [2] *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1996.
- [3] Siemakowicz M., Spisy ludności a zagadnienie narodowościowe z uwzględnieniem spraw szkolnictwa dla mniejszości białoruskiej w II Rzeczypospolitej, *Беларускі Гістарычны Зборнік - Białoruskie Zeszyty Historyczne* nr 10.

